

Gabriela Diana MATEI
(Universitatea de Vest din
Timișoara)

Criza identității muzicale în lumea romanică a secolului XX

Abstract: (The crisis of musical identity in the Romance world of the 20th century) The 20th century brought profound transformations in the musical identity of the Romance world, marked by tensions between tradition and modernity. Countries such as France, Italy, Spain, and Romania were forced to reconsider their musical values in the context of major European currents and cultural globalization. The identity crisis manifested itself through a rupture between traditional tonal language and new avant-garde forms of expression such as dodecaphony, serialism, and aleatoric music. In France, after the impressionism of Debussy and Ravel, composers struggled with German-Austrian influences, searching for a distinct national voice. Italy, after the decline of the verismo opera, attempted to reinvent itself through figures like Luigi Dallapiccola or Luciano Berio, balancing between vocal tradition and experimentation. In Spain, composers such as Manuel de Falla and Joaquín Rodrigo drew on Iberian folklore while embracing European modernism to define their own identity. In Romania, the identity crisis was intensified by external influences and ideological pressures. Romanian composers such as Enescu, Olah, Vieru, and Stroe oscillated between neoclassicism, folklorism, and technical innovation. This quest to balance roots with universality led to a deeply diverse yet often tense musical landscape. The musical identity crisis of the Romance world in the 20th century was not merely aesthetic, but also cultural and political. It reflected the dilemmas of an era in which national values needed to be asserted without falling into isolation, and openness to the new could not come at the cost of losing specificity. This struggle for a coherent musical identity shaped the trajectory of Romance music throughout the century.

Keywords: *musical identity, cultural crisis, innovation, musical aesthetics, musical language.*

Rezumat: Secolul XX a adus profunde transformări în identitatea muzicală a lumii romanice, marcate de tensiunea dintre tradiție și modernitate. Țări precum Franța, Italia, Spania și România au fost nevoite să-și regândească valorile muzicale în contextul marilor curente europene și al globalizării culturale. Criza identitară s-a manifestat prin ruptura dintre limbajul tonal tradițional și noile forme de expresie avangardistă, precum dodecafonismul, serialismul sau muzica aleatorie. În Franța, după impresionismul lui Debussy și Ravel, compozitorii s-au confruntat cu influența germano-austriacă, căutând o voce națională distinctă. Italia, odată cu declinul operei veriste, a încercat să se reinventeze prin Luigi Dallapiccola sau Luciano Berio, oscilând între tradiție vocală și experiment. În Spania, compozitori precum Manuel de Falla sau Joaquín Rodrigo au apelat la folclorul iberic, dar și la modernismul european pentru a defini o identitate proprie. În România, criza identitară s-a acutizat prin influențele externe și presiunile ideologice. Compozitorii români, precum Enescu, Olah, Vieru sau Stroe, au oscilat între neoclasicism, folclorism și inovație tehnică. Această căutare a echilibrului între rădăcini și universalitate a dus la o muzică profund diversă, dar adesea tensionată în raport cu propriile repere. Criza identității muzicale a lumii romanice în secolul XX nu a fost doar una estetică, ci și una culturală și politică. A reflectat dilemele unei epoci în care valorile naționale trebuiau afirmate fără a cădea în izolaționism, iar deschiderea spre nou nu trebuia să ducă la pierderea specificului. Această luptă pentru o identitate muzicală coerentă a definit traiectoria artei sonore romanice în întregul secol.

Cuvinte-cheie: *identitate muzicală, criză culturală, inovație, estetică muzicală, limbaj musical.*

Introducere

Articolul de față explorează transformările identității muzicale în lumea romanică (Franța, Italia și Spania) în secolul XX, într-un context de profunde mutații estetice, sociale și ideologice. Fenomenul crizei identitare este analizat ca rezultat al tensiunii dintre tradiția națională și universalismul modernist, dintre patrimoniul tonal și căutările avangardei. Studiul examinează, printr-o perspectivă cultural-istorică, modurile în care compozitorii reprezentativi — Claude Debussy, Maurice Ravel, Manuel de Falla, Ottorino Respighi, Olivier Messiaen — au negociat între specificul național și tendințele transnaționale ale secolului. Criza identității muzicale este astfel interpretată ca un proces de redefinire continuă, reflectând dinamica generală a modernității târzii.

În lumea romanică a secolului XX, cu accent pe spațiul românesc, în contextul transformărilor estetice și ideologice ale modernității, România a traversat un proces complex de articulare a propriei identități între tradiția bizantino-folclorică și modernitatea occidentală. Prin analiza contribuțiilor unor compozitori reprezentativi — George Enescu, Paul Constantinescu, Mihail Jora, Sigismund Toduță și Anatol Vieru — se evidențiază modul în care tensiunea dintre specificul național și tendințele universale a determinat o criză, dar și o afirmare unică a muzicii românești în secolul XX.

Acest secol, a reprezentat o epocă de rupturi radicale în toate domeniile culturii europene, iar muzica nu a făcut excepție. În lumea romanică — termen ce desemnează aici spațiul cultural franco-italo-iberic — procesul de modernizare a fost dublat de o criză a identității artistice. Modernismul, ca fenomen estetic și ideologic, a impus redefinirea relației dintre tradiție și inovație, dintre particular și universal (Taruskin, 2005). În acest context, identitatea muzicală națională, construită în secolul al XIX-lea prin romantismul târziu și școlile naționale, a intrat într-o fază de contestare și resemnificare.

Criza identității muzicale nu trebuie privită exclusiv ca o pierdere, ci și ca o oportunitate de regândire a sensului muzicii într-o lume tot mai fragmentată și globalizată. Compozitorii români au oscilat între fidelitatea față de patrimoniul național și deschiderea către limbaje sonore universale, făcând din această tensiune un motor al inovației estetice. În secolul XX, spațiul cultural romanic a fost traversat de o profundă criză a identității muzicale, generată de confruntarea dintre tradiție și modernitate, dintre valorile naționale și cosmopolitismul avangardei.

România, deși periferică geografic față de centrele culturale majore ale Europei Occidentale, a făcut parte integrantă din această dinamică de reconfigurare identitară.

Muzica românească s-a aflat la intersecția dintre moștenirea bizantină, influențele folclorice și aspirațiile spre modernismul occidental. În această perspectivă, „criza identității” nu a reprezentat doar o tensiune, ci și un catalizator al maturizării artistice.

Modernitatea românească în muzică a fost un proces întârziat, dar extrem de complex: un efort de sincronizare cu tendințele europene și, simultan, de afirmare a unui stil propriu, născut din profunzimea ethosului național (Călinescu, 1982).

I. Contextul istoric și cultural al lumii romanice

Lumea romanică se caracterizează printr-o tradiție culturală comună, moștenită din latinitate și marcată de valori precum claritatea formei, echilibrul și legătura cu expresivitatea limbajului. În secolul al XIX-lea, Franța, Italia și Spania își afirmaseră identitatea muzicală prin mijloace distincte: Franța prin impresionismul incipient, Italia prin opera veristă, iar Spania prin renașterea folclorică (Ross, 2007).

Totuși, începutul secolului XX a adus un context radical diferit. Industrializarea, urbanizarea, războaiele mondiale și emergența avangardelor artistice au pus sub semnul întrebării valorile tradiționale. În muzică, această criză s-a tradus printr-o pluralitate de limbaje și estetici: de la impresionism la serialism, de la neoclasicism la muzica spectrală. Modernitatea a adus cu sine o „criză a limbajului muzical” (Adorno, 1973), în care compozitorii au fost nevoiți să redefinească sensul expresiei sonore în absența reperelor tonale tradiționale.

Deși România se situează la periferia lumii romanice în sens strict, limba română și spiritualitatea sa derivată din latinitate o integrează organic în această familie culturală. În muzică, legătura cu lumea romanică s-a manifestat prin influențe franceze și italiene — atât la nivel de formare artistică (majoritatea compozitorilor români s-au perfecționat la Paris sau Roma), cât și la nivel estetic. După 1900, Franța a reprezentat centrul de iradiere al modernismului romanic. Acolo, Debussy și Ravel au pus bazele unei estetici a libertății sonore și a expresivității coloristice.

Pentru România, această estetică a oferit un model de emancipare de sub dominația tradiției germane, dominantă în conservatoarele din secolul XIX. Astfel, generația lui George Enescu a inaugurat o nouă direcție — una care îmbina spiritul latin al clarității și echilibrului cu adâncimea melosului folcloric românesc.

I.1. Criza identității muzicale: între tradiție și modernitate

Conceptul de identitate muzicală implică un raport dialectic între particular și universal, între rădăcină și deschidere. În secolul XX, acest echilibru s-a fracturat. Compozitorii romanici s-au confruntat cu o dublă presiune: pe de o parte, necesitatea de a-și afirma specificul național într-un context politic marcat de conflicte și afirmarea statelor-națiune; pe de altă parte, tentația integrării în curente internaționale ale modernismului.

Claude Debussy a fost una dintre primele figuri care a problematizat conștient această tensiune. Într-o epocă dominată de modelul germanic al simfonismului, el a propus o „muzică franceză” bazată pe sugestie, fluiditate și libertate formală (Lesure, 2019). Debussy nu urmărea însă o identitate națională de tip folcloric, ci una stilistică, întemeiată pe spiritul limbii și culturii franceze.

Maurice Ravel, în schimb, a explorat dimensiunea cosmopolită a identității franceze, integrând influențe spaniole, jazzistice și neoclasiche. Această „deschidere controlată” reprezintă una dintre formele prin care criza identitară s-a transformat într-un principiu de creație

I.2. Exemple de transformare identitară :

a. Franța: între impresionism și spiritualitate

După Debussy și Ravel, generația lui Olivier Messiaen a dus mai departe ideea unei muzici identitare, dar transfigurate spiritual. Messiaen a reunit elemente de tradiție gregoriană, ritmuri hinduse și concepții cromatice proprii, creând un limbaj unic, marcat de sinteza dintre mistic și modern (Griffiths, 2010).

Pentru Messiaen, identitatea nu mai era un atribut etnic, ci unul transcendent. În contextul postbelic, muzica devine un spațiu de comuniune între culturi, iar criza identitară se convertește într-o căutare a sensului universal.

b. Italia: între memoria trecutului și neoclasicism

În Italia, Ottorino Respighi a ilustrat un tip diferit de răspuns la criza identității. În lucrări precum *Pini di Roma* sau *Fontane di Roma*, el a reconstruit identitatea italiană prin evocarea patrimoniului urban și sonor al Romei, într-o manieră neoclasică. Spre deosebire de radicalismul avangardelor, Respighi a cultivat o „modernitate a memoriei” (Fedele, 1996), integrând trecutul în discursul contemporan.

Ulterior, compozitori precum Luigi Dallapiccola și Luciano Berio au adâncit ruptura dintre tradiție și inovație, transformând identitatea italiană într-un câmp de experiment simbolic. Berio, în special, a resemnificat limbajele tradiționale prin colaj și intertextualitate, reflectând fragmentarismul postmodern.

c. Spania: între folclor și cosmopolitism

În Spania, Manuel de Falla a articulat identitatea națională printr-o sinteză între folclorul andaluz și tehnicile moderniste. Opera *El amor brujo* sau *Noches en los jardines de España* exprimă o estetică a identității „filtrate” prin modernitate (Hess, 2001).

După Războiul Civil, muzica spaniolă a suferit o perioadă de izolare, dar compozitori precum Joaquín Rodrigo sau Cristóbal Halffter au reînnoit discursul identitar în contextul european postbelic, îmbinând rădăcinile iberice cu limbajele seriale și electroacustice.

I.3. Sinteze teoretice: naționalism, modernism, postmodernism

Criza identității muzicale în lumea romanică trebuie interpretată în contextul mai larg al transformărilor culturale din secolul XX. Naționalismul muzical al secolului XIX, bazat pe folclor și mituri fondatoare, a fost treptat înlocuit de un modernism care valoriza individualitatea stilistică și experimentul.

În a doua jumătate a secolului, postmodernismul a reactivat referințele la tradiție, dar într-un mod ludic și reflexiv. Identitatea devine plurală, fragmentată, intertextuală (Kramer, 2002). Muzica romană, franceză, italiană și spaniolă nu mai aspiră la puritate națională, ci la dialog și hibriditate culturală.

Această pluralizare a identității corespunde fenomenului mai amplu al „dezancorării” culturale, în care granițele estetice și geografice se dizolvă. Muzica devine un loc al memoriei colective, dar și un spațiu de negociere a sensurilor în contextul globalizării (Born & Hesmondhalgh, 2000).

II. Contextul românesc în cadrul lumii romanice

În secolul XX, spațiul cultural romanice a fost traversat de o profundă criză a identității muzicale, generată de confruntarea dintre tradiție și modernitate, dintre valorile naționale și cosmopolitismul avangardei (Taruskin 2005). România, deși periferică geografic față de centrele culturale majore ale Europei Occidentale, a făcut parte integrantă din această dinamică de reconfigurare identitară. Muzica românească s-a aflat la intersecția dintre moștenirea bizantină, influențele folclorice și aspirațiile spre modernismul occidental (Cosma 1989). În această perspectivă, „criza identității” nu a reprezentat doar o tensiune, ci și un catalizator al maturizării artistice (Călinescu 1982).

Deși România se situează la periferia lumii romanice în sens strict, limba română și spiritualitatea sa derivată din latinitate o integrează organic în această familie culturală. În muzică, legătura cu lumea romanice s-a manifestat prin influențe franceze și italiene — atât la nivel de formare artistică (majoritatea compozitorilor români s-au perfecționat la Paris sau Roma), cât și la nivel estetic (Griffiths 2010). După 1900, Franța a reprezentat centrul de iradiere al modernismului romanice, unde Debussy și Ravel au pus bazele unei estetici a libertății sonore și a expresivității coloristice (Ross 2007). Pentru România, această estetică a oferit un model de emancipare de sub dominația tradiției germane (Taruskin 2005).

II.1. Identitatea muzicală românească și criza modernității, George Enescu și sinteza identității românești

Figura centrală a muzicii românești, George Enescu (1881–1955), a fost cel care a transformat „criza identității” într-un proiect estetic major. Formarea sa franceză (elev al lui Massenet și Fauré) i-a oferit o bază solidă de rafinament formal, în timp ce rădăcinile sale moldovenești i-au insuflat o sensibilitate arhaică. Capodopera sa, *Oedipe* (1936), poate fi considerată o sinteză a identității românești în context european: o tragedie universală modelată printr-un limbaj sonor cu accente bizantine, motive modale și ritmuri folclorice. Enescu a reușit să creeze o muzică „de esență românească și formă universală” (Bentoiu, 1984).

După Enescu, generația interbelică și anume Constantinescu, Jora, Toduță, a continuat procesul de articulare identitară. Paul Constantinescu (1909–1963) a căutat o sinteză între tradiția bizantină și formele moderne de expresie. În lucrări precum

Oratoriul Bizantin al Patimilor și Învierii Domnului sau *Concertul pentru orchestră de coarde*, el a încercat să aducă ethosul ortodox în sfera limbajului simfonic occidental. Mihail Jora (1891–1971) a exprimat o identitate urbană, modernistă, cu influențe franceze clare, vizibile în *Simfonia în do major* sau *Baletul Când strugurii se coc*. Sigismund Toduță (1908–1991) a adus o dimensiune erudită, de sinteză între tradiția corală bizantină și polifonia occidentală.

Referitor la generația postbelică și redefinirea identității, se poate observa că după 1945, contextul politic comunist a impus o ruptură ideologică. Naționalismul muzical a fost oficializat, dar golit de sensul său autentic. Mulți compozitori au încercat să salveze libertatea creatoare printr-o strategie dublă: fidelitate față de rădăcini și inovație formală. Anatol Vieru (1926–1998) a ilustrat perfect această atitudine. (Vieru, 1985) În lucrări precum *Simfonia a V-a* sau *Ecleziaștul*, el a transformat identitatea într-un concept reflexiv, tratând folclorul nu ca material brut, ci ca memorie culturală. Compozitori precum Tiberiu Olah și Ștefan Niculescu au explorat ideea de arhetip sonor și stratificare istorică, plasând muzica românească în dialog cu estetica europeană contemporană.

II.2. Caracteristici ale identității muzicale românești în secolul XX

1. Sincretism cultural – coexistența influențelor bizantine, folclorice și occidentale.
2. Predominanța dimensiunii modale – derivată din cântarea ortodoxă și folclor.
3. Reflexivitate estetică – conștiința crizei și a reconstrucției identitare.
4. Spiritualitate latentă – accent pe expresia interioară, în contrast cu raționalismul modernist occidental.
5. Orientare către sinteză – tendința de a reconcilia extremele (sacru–profan, tradiție–avangardă).

Putem spune despre criza identității muzicale în lumea romanică a secolului XX că a reprezentat un proces inevitabil al modernității. În România, această criză a fost mai puțin o ruptură și mai mult o căutare. De la Enescu la Vieru, muzica românească a oscilat între fidelitatea față de rădăcini și nevoia de sincronizare cu Europa. Rezultatul este o identitate sonoră plurală, spiritualizată și deschisă dialogului intercultural. România a reușit să convertească criza într-un principiu de creație — o „modernitate a rădăcinilor” care o plasează în continuitate cu lumea romanică, dar și într-o poziție de originalitate distinctă.

Concluzii

Criza identității muzicale în lumea romanică a secolului XX nu reprezintă o pierdere, ci o reconfigurare profundă a paradigmelor estetice. Într-un secol marcat de rupturi, războaie și schimbări ideologice, compozitorii români au transformat fragilitatea identității într-o sursă de creativitate, redefinind relația dintre tradiție și modernitate. Moștenirea acestei diversități se reflectă în pluralismul stilistic al secolului XXI.

Bibliografie

- Adorno, Theodor. W. 1973. *Philosophy of Modern Music*. Seabury Press.
- Bentoiu, Pascal. 1984. *Capodopere enesciene*. București: Editura Muzicală.
- Born, Georgina, & Hesmondhalgh, David (Eds.). 2000. *Western Music and Its Others: Difference, Representation, and Appropriation in Music*. University of California Press.
- Călinescu, Matei. 1982. *Five Faces of Modernity: Modernism, Avant-Garde, Decadence, Kitsch, Postmodernism*. Duke University Press. Durham
- Cosma, Viorel. 1989. *Muzicieni din România. Lexicon biografic*. București: Editura Muzicală.
- Fedele, F. 1996. *La memoria della musica italiana del Novecento*. Einaudi.
- Griffiths, Paul. 2010. *Modern Music and After*. Oxford University Press.
- Hess, Carol. 2001. *Sacred Passions: The Life and Music of Manuel de Falla*. Oxford University Press.
- Kramer, Lawrence. 2002. *Musical Meaning: Toward a Critical History*. University of California Press.
- Lesure, François. 2019. *Claude Debussy: Biographie critique*. Gallimard.
- Ross, Alex. 2007. *The Rest Is Noise: Listening to the Twentieth Century*. Farrar, Straus and Giroux.
- Taruskin, Richard. 2005. *The Oxford History of Western Music*. Oxford University Press.
- Vieru, Anatol. 1985. *Cartea modurilor*. București: Editura Muzicală.